

A víz a magyar népdalkincsben

Ha azt halljuk, hogy a leggyakoribb vegyület a Földön, folyadék, amely még bennünket is alkot, akkor rögtön tudjuk, hogy a vízről van szó. Egyik fontos energiaforrásunk, a Föld felszínének 75%-át borítja és az élet nélkülözhetetlen része, mindennapi életünk alapja. Az égitestet is, ahol élünk, kék bolygónak hívjuk, mivel nagy részét víz borítja: óceánok, tengerek, tavak, folyók. A víz nélkül nincs élet, nincs élővilág, nincs ember. Nem véletlen, hogy a vízzel több szempontból is foglalkoztak a kutatók.¹

Dr. Timaffy László néprajzkutató mondta: „Az ember beleszületik a tájba. S a szülőháza, a táj szeretete végigkíséri egész életén... Mindig az élet egészségét kerestem, a nagy összefüggéseket a Duna és az ember között.”² Megyénk másik jeles néprajztudósa, dr. Barsi Ernő is kutatva szülőföldje vízi életét és folklóráját.³ A *Daloló Sokoróalja* című könyvében – amely sajnos csak halála után jelent meg – a tanítványai által gyűjtött, a tájhoz fűződő népdalokat is közölte.⁴ Mindkét mesterem munkásságában fontos szerepet játszottak tehát a tájjal, illetve a vízzel kapcsolatos kutatások. Úgy vélem, hogy életútjuk és szellemi hagyatékuk hozzájárult szűkebb pátriánk, szülőföldünk megismeréséhez, szeretetéhez, és egyben a honismeret szép „szolgálatához”. Témámhoz a népdal példákat is ezért elsősorban az ő gyűjtéseikből válogattam. A két tudós barát azonban nemcsak gyűjtötte a népdalokat, de kiválóan énekelte, zenélt is. Több megyében gyűjtött népdalaikat számos kórus, pávakör szólaltatja meg ma is. Örömmel tölt el, hogy Timaffy László „*Fújdogál a szél az öreg Duna felől...*” kezdetű régi stílusú népdalgyűjtésének dallamát játssza a győri városháza toronyórája.

A kislétföldi népköltészet csodálatos vízi tündérekéről mesél, akik megajándékozzák a vizet, a természetet szerető embereket. Ilyenek például a Timaffy László által gyűjtött szigetközi, hansági mondák, mesék tündérei (Tündér Ilona, Tündér Rózsa).⁵ Köztudott az is, hogy népmeséink motívuma az élet, a halhatatlanság vizének keresése. Rátótiadáinkban is rálehetünk vízzel és élővilágával kapcsolatos csúfolókra: „*Csíknyalogató osliak*”; „*Csukarövidítő Rusztiak*”; „*Örököt vett, mint Pásztoriban a béka*.”⁶

A víz kapcsán eszünkbe juthatnak történeti mondáink is, például Szent László vízfakasztása⁷ vagy gondolhatunk népszokásainkra, a húsvéti locsolkodásunkra, a varázserővel rendelkező „*karácsonyi aranyvíz*”-re, a búcsújárás katartikus szokásaira, a nagypéntek

1 Bartha Elek–Keményfi Róbert–Lajos Veronika (szerk.): A víz kultúrája. Debrecen, 2010; Pócs Éva: Káosz vagy mérték: a víz mitológiája és az idővarázslók. Café Babel 3. 1999. 105–113.; Tánkos Vilmos: Szimbolikus formák a folklórban. Budapest, 2007. Előadásom témáját tekintve dr. Küllös Imola professzorom, doktori témavezetőm foglalkozott azzal, hogy a természetes vizeinkhez milyen szóképek kapcsolódnak, illetve milyen kontextusban jelennek meg a magyar népköltészetben. Küllös Imola: Szóképek és jelképek. Természetes vizeink konnotációja a magyar népdalokban és népballadákban. In: Közkezen, közszájon, köztudatban. Folklorisztikai tanulmányok. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2012. 543–564.

2 Timaffy László: Szigetköz. Gondolat kiadó, Budapest, 1980. 5.; valamint lásd a Mediawave-alapítvány támogatásával készült portréfilm szövegének szerkesztett, rövidített változatát. Dr. Timaffy László: Szigetközi krónika. Győr, 2016. 183–197.

3 Például Barsi Ernő: A táj megjelenítése Szigetköz népdalaiban. Honismeret XXV. évf. 1997/3. 76–80.; Barsi Ernő: „Zöld erdőben, sík mezőben...” Győr, 1971; Barsi Ernő: Daloló Szigetköz. Magyar Kultúra Kiadó Kft., Győr, 2009; Barsi Ernő: Daloló Rábaköz. III. bővített kiadás. Magyar Kultúra Kiadó Kft., Győr, 2009.

4 Barsi Ernő: Daloló Sokoróalja. Magyar Kultúra Kiadó Kft., Győr, 2013.

5 Timaffy László: A Tündértől titka. Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1987.

6 Balázs Lívia–Lancendorfer Zsuzsanna: Ősdi állatosdi. Állatokhoz fűződő népi mondókák, jóslások, és csúfolók. Magyar Kultúra Kiadó, Győr, 2010. 11, 28.

7 Megjegyzem: Gyirmót falu (ma Győr–Gyirmót) templomának oltárképén is ez látható. Lásd: Lancendorfer Zsuzsanna: Szent László emlékek Gyirmóton. Hogyan Tovább? 1995. 2–3. szám. 20.

hajnalban, illetve Szigetközben Szent Anna napját követő holdtölte éjjelén végzett fürdés egészségmegőrző és szépséget adó rítusára, amelynek emlékét a „*Fehér liliomszál...*” kezdetű gyermekjátékdalunk is őrzi. Egyik nyelvtörőnk is Győr folyóinak neveit sorolja fel játékosan: „*Meguntam gyönyörű Győrnek Győr várában való lakozásomat, hol a Duna, Rába, Rábca rákja rákja lábamat.*”⁸

A magyar népi hitvilágban több olyan hiedelem lény, amely tavat, forrást őriz, vagy ott lakik (sárkány, tündér, lidérc, szépasszony). A Kisalföldön sok helynévben is megtalálható a tündér elnevezés (például: Tündérvár, Tündértó). A moldvai csángók hite szerint a világvége is a vízhez kötődik, amikor is kiapadnak a források és az Antikrisztus a víz segítségével próbálja meg magához csábítani az embereket.

„*A víz a minden: a dolgok eleje és vége*” – írja Pócs Éva.⁹ Gondoljunk csak a születésre, a magzatvízre, vagy a halott mosdatására. A falusi ember tisztelte az élet nélkülözhetetlen elemét, a vizet. Nem engedte, sőt, büntette a kutak, a folyók szennyezését. A tisztátalannak tartott személy ezek közelébe se mehetett. A víz nemcsak életük része volt, hanem folklórukba, énekeikbe is bekerült.

Népdalainkról ismert, hogy általában természeti képpel kezdődnek, így a kezdő sorban gyakran énekelünk vízről. Eszünkbe juthat egyik legismertebb népdalunk, amely az általános iskola tananyagában is szerepel: a „*Tavaszi szél vizet áraszt...*” (Kodály Zoltán, Kászonimpér, Csík m.); vagy a „*Madárka, madárka / Ne zavard a vizet...*” (Pusztina, Moldva); „*Hess páva, hess páva, császárné pávája. / Jobb reggel felkelnék, / Folyóvízre mennék, / Szárnyam csattogtatnám, / Szép tollam hullatnám.*” (Vikár Béla, Szováta, Maros-Torda m.) „*Akadnak azonban közöttük kezdőképek..., amelyek képek értelmetlenek, elfogadhatatlanok. Pl.: »A zserei temetőbe van egy tó, / Abban úszik három gyászos koporsó...«. Ilyen kép, ilyen látvány sohasem létezett. Ám jelképek, szimbólumnak nagyon is elfogadható*” – írja Barsi Ernő.¹⁰

A víz megélhetést adott az embereknek, gondoljunk csak a halászokra, csikászokra, révészekre, aranyosokra, és a mindennapi kenyér alapanyagát előkészítő vízimolnárokra. Népdalainkban éppen ezért találkozhatunk a vízzel foglalatostkodó emberek életével, mindennapjaival. „*Halász vadász, aranyász / Üres zsebben kotorász...*” (Timaffy László, Ásvány, Győr-Moson-Sopron m.). Az énekesek gyakran megerősítették, amit a népdal állít: „*Sokat fárad a vadász, ritkán száraz a halász, s mindig rongyos az aranyász.*”¹¹

A Kisalföldön is régi mesterség a halászat. A népdalok többsége azonban nem a mesterségről szól, annak tárgyi eszközeit, technikáját mutatja be, hanem érzéseket közvetít, amelyek sokszor szerelmi témájúak: „*Ha kimegyek a Ciglésbe halászni, / Nem jár oda én utánam ki senki. / Búsat kiált fölöttem a madár is, / Elhagyott a szeretőm is, kedvem is.*”¹² (Timaffy László, Doborgazsziget, Győr-Moson-Sopron m.) Közismert a halászközlől szóló „*Hej halászközl, halászközl, / Mit fogott a hálótok...*” kezdetű népdal. A hal, a vörös szárnyú keszeg azonban itt a lányt jelenti, amit a népdal szövege el is árul: „*Nem eszik az egyebet, csak szerelem gyökeret.*” Nem véletlen, hogy a párválasztó szigetközi játékban is szerepel: „*Én vagyok a halászközl, én járok a víz tetején. / Megfogom az aranyhalat, megöllek, megcsókollak.*”¹³ (Timaffy László, Cikolasziget, Győr-Moson-Sopron m.) Ahogy Vargyas Lajos

8 *Balázs-Lanczendorfer* i. m. 2010. 62.

9 *Pócs* i. m. 1999. 105.

10 *Barsi Ernő*: Néprajz az általános iskola kezdő szakaszában. Magyar Kultúra Kiadó, Győr, 2007. 87.

11 *Barsi Ernő*: A „halott szó nyomában”. Ménfőcsanakai Népfőiskola, Győr, 2002. 131.

12 *Timaffy* i. m. 1980. 189.

13 *Uo.* 188.

is írja, a hal sokszor a nő alakjával azonos.¹⁴ A csudahalott balladatípusban Görög Ilonát, a „*csudalmot látni*” kívánó lányt anyja így figyelmezteti: „*Ne menj lányom, ne menj, / Megvetik a hálót, / Megfognak a márnát.*”

A víz természetes határ, a találkozás valós akadályát is jelentheti. A vízi átkelés segítőtjéről, a révészről is több népdal szól: „*Túl a Dunán fehér kendő integet, / Gyere által kisangyalom, ha lehet! / Át is mennék, de a révész, tyuhaj nem visz át, / Így hát babám nem ölelhetjük egymást.*” (Barsi Ernő, Hédervár, Győr-Moson-Sopron m.) Országosan ismert a Révészek nótája balladás dal, amelyben az átvitel díja a párbeszéd témája: „*Csillagom, révészem, vígy által a Dunán! / Uramról maradott subám neked adom. / Nem viszlek át, nem biz'én, mert nagy zaj mén a Dunán, / Mert nagy zaj mén a Dunán.*” (Kodály Zoltán, Lédec, Zoborvidék)

Az állatok tartásával foglalkozó juhász, csikós, gulyás, kanász és állatai sem lehettek meg víz nélkül: „*Tiszán innen, Dunán túl, Túl a Tiszán, van egy csikós nyájastúl...*”; „*Amottan a patak mellett / Három juhom hatot ellett...*” (Szegi, Zeplén m.); „*Általmennék én a Dunán, nincs ladik, / De nem tudom, hogy a rózsám hol lakik. / Túl a Dunán az ökreit itatja, / Idehallik Csákó, Szilaj harangja.*” (Oeller Ottó, Sérfenyősziget, Győr-Moson-Sopron m.) A híres szürke marha lábón hajtásának emlékét őrzi a „*Szélről legeljete, fának ne menjete...*” kezdetű népdal, amely még a rábaközi itatóhelyeket is felsorolja: „*Szili kút, szanyi kút, Szentandrás és sobri kút...*” A páliak sem maradhatnak ki a sorból, ezért az ének végén hozzátesszük: „*Páli vas / rossz vödör.*” Régen a pásztorok – óvó, védő célból – még a kutyáiknak is folyónevet (Sajó, Tisza) adtak: „*Ugat a kutyám, a Rajna, / Jön a szeretőm, a barna...*” (Szegi, Zemplén m.)

A víz adott megélhetést a vízimolnároknak is. A Kisalföldön a XIX. században közel kétszáz vízimalom dolgozott – írja Timaffy László.¹⁵ Ezért szerepel gyakran a malom és a molnár is a népdalokban: „*A víz a malmokat aláhajtja, / Molnárné a lányát nagyra tartja. / Ne tartsa már olyan nagyra, / Szebb is van, jobb is van a faluban.*” (Timaffy László, Nagybajcs, Győr-Moson-Sopron m.) De a malom – nemcsak a vízzel való képzettársítás miatt – a szerelemmel, az erotikával is kapcsolatban van. „*Különben a malom, a molnár a francia és magyar lírai dalok, balladák tanúsága szerint szoros kapcsolatban van a szerelemmel.*”¹⁶ Timaffy László is gyakran emlegette előadásaiban, hogy huncut a molnár, mert „*amíg a malom öröl, a molnár kiveszi a menyecskéből a vámot*”. Gyakran a népdalban nem bűzát, hanem bánatot öröl a malom: „*Duna parton van egy malom, / Búbánatot örölnek azon ejehaj! / Nekem is van búbánatom, / Odaviszem, lejáratom, ejehaj!*” (Kodály Zoltán, Kiskomárom, Zala m.)

Népdalainkban jelen van a táj, ahova születtünk, a falunk, így a hegyeink, a folyóink is. Helytörténeti, honismereti adatok kincsestárai tehát a népdalok, hisz megőrzik a földrajzi neveket, annak ellenére, hogy nem a természeti táj bemutatása a feladatuk, hanem a benne élő emberek érzéseinek ábrázolása. „*Nem véletlen, hogy még folyóit, köztük a Dunát is gyakran foglalja dalaiba népiünk, akárcsak kedves hegyeit, vagy falujának nevét*” – írja Barsi Ernő.¹⁷

Sokak által ismert népdalunk a Dunát említi: „*Hej Jancsika, Jancsika, / Mért nem nőttél nagyobbra, / Dunáról fúj a szél. / Nőttél volna nagyobbra, / Lettél volna katona, / Dunáról fúj a szél.*” (Bartók Béla, Felsőireg, Tolna m.) Duna-ágak nevét is őrzik lírai dalaink,

14 Vargyas Lajos: Szerelmi-erotikus szimbolika a népköltészetben. Hoppál Mihály–Szepes Erika (szerk.): Erős a folklórban. Szépirodalmi Kiadó, Budapest, 1987. 31.

15 Timaffy i. m. 1980. 64.

16 Vargyas i. m. 1987. 36.

17 Barsi i. m. 2002. 126.

például: „*Fújdogál a szél / az Öreg-Duna felől, / Elszakadtam régen / A szeretöm mellől.*” (Timaffy László, Cikolasziget, Győr-Moson-Sopron m.) Vagy „*Zátonyi Dunának / Sok hal van a vizibe, / Gyere kisangyalom, / Szedjük ki belőle.*” (Timaffy László, Doborgazsziget, Győr-Moson-Sopron m.) De nemcsak a Duna mellett élők éneklék a Dunáról szóló népdalokat, hanem más vidéken lakók is, hisz szeretik, magukénak érzik a folyót: a „*Komáromi kisleány, / Vigyél által a Dunán...*” kezdetű népdalt Észak-Erdélyben is gyűjtötték.¹⁸

A Duna tulajdonságát emeli ki a „*Széles a Duna, keskeny a partja, / Nincs olyan legény, ki átugorja...*” népdalunk (Ádám Jenő, Somogy m.). Érthető, hogy a szerelmes ember a folyó nagyságához hasonlítja érzését: „*Rózsám a szemedért mit nem cselekednék? / Dunából a vizet kalánnal kimerném.*” (Barsi Ernő, Győrújfalú, Győr-Moson-Sopron m.)

Tisza folyónkat is gyakran említik népdalaink, pl. a: „*Lefelé folyik a Tisza, / Nem folyik az többet vissza...*” kezdetű népdal. „*Rajtam van a babám csókja, / Ha sajnálja, vegye viszsa.*” (Járdányi Pál); „*Fúj, süvölt a Mátra szele, / Üngöm, gatyám lobog bele. / Kalapomat is elkapta már, / Tiszába vitte a tatár.*” (Kodály Zoltán, Vágfarkasd, Nyitra m.); „*Ki a Tisza vizét issza, Fáj annak a szíve vissza...*” (Népies dal); „*Túl a Tiszán, a Tiszán, a Tiszán, Alma terem a meggyfán, a meggyfán. / Minden ágon kettő-három piros alma lesz, / Igazszívű szeretöm sose lesz.*” (Barsi Ernő, Vitnyéd, Győr-Moson-Sopron m.) Gyakori a dalokban a szerető piros gyümölcscsel való társítása,¹⁹ valamint az elérhetetlen szerelem „*túl a Tiszán*”, tehát messze gondolattal való összekapcsolása. A besározódás a titkos szerelemre utal: „*Bazsa Mária libája / Belement a Tiszába. / Kettőt lépett utána, / Sáros lett a Bazsa Mária fehér alsó szoknyája*”; „*Bazsa Mária azt hiszi, / Hogy valaki elveszi. / Ne higgy Mária előre, / Mert nem teszik a mennyasszonyi koszorút a fejedre.*” (Bartók Béla, Apátfalva, Csanád m.)²⁰

Az is elég gyakran előfordul, hogy a Tiszát a Dunával együtt említik: „*A Tiszából a Dunába foly a víz, / Mi dolog az, kisangyalom, hogy te sírsz? / Hogyne sírnék, hogyne rínék, drága kincs, / Most akartalak szeretni, már elmísz.*” (Bartók Béla, Magyargyerőmonostor, Kolozs m.)

Rába folyónkat megéneklő népdalra is bőven van példánk: „*Ezért a kislányért de sokat szenvedtem, / Rábából a vizet kalánnal kimertem...*” (Barsi Ernő, Rábacsanak, Győr-Moson-Sopron m.); „*A Rábanak mindkét partja de sáros, / Közepébe sejhaj, fehér hattyú le szállott.*” (Horváth Győző, Sobor, Győr-Moson-Sopron m.)

A magyar tengernek²¹ nevezett Balaton sem hiányozhat népköltészetünkben. Két vidám, illetve mulató nótát hadd idézzek: „*Széles a Balaton vize, keskeny a híd rajta...*”; „*Ó mely sok hal terem az nagy Balatonba...*” (Bars m.)

Nemcsak természetes vizeink, de az emberkéz által létrejött kanális is szerepel népdalainkban: „*Kispiricsi faluvégen folyik el a kanális...*” (Scneider Lajos, Mohács); „*A kaposi kanális, kanális, / Elhagyott a babám is, babám is...*” (Vikár Béla, Kadicsfalva, Udvarhely m.) Szomorú, moralizáló hangvételű népdal a „*Sej, haj, Darnózselin kiöntött a kanális, / Mind elvitte a lányokat az árvíz. / Fogja ki hát mindenki a magáét, / Sej, haj, ne szeresse egyik a másikáét,*” (Barsi Ernő, Darnózseli, Győr-Moson-Sopron m.)

Mint ismert, a párválasztás szempontjából fontos hely volt a forrás, vagy a kút. Kisalföldi gyűjtésbe még az artézi kút neve – mint a szerelmesek találkozási helye – is bekerült:

18 Uo.

19 *Dankó Imre*: Az alma szimbolika magyar vonatkozásai. *Ethnographia* 1962. 4. szám, 558–589.

20 A Kisalföldön Rába folyónévvél éneklék a népdalt.

21 Tengerrel kapcsolatban kitűnő példákat és elemzést közöl Küllös Imola tanulmányában. *Küllös* i. m. 2012. 546–550.

„A csornai Hajas Gyula út, / Mellette van az artézi kút. / Akármilyen nagy legyen a sár, / Csornai lány, csornai lány vízér oda jár.” (Bartók Béla, Jobaháza, Győr-Moson-Sopron m.)²²

Magyarországon a folyamszabályozás előtt gyakoriak voltak az árvizek. A vízhez kötődő szomorú esemény, az árvíz pusztító ereje is gyakran szerepel dalainkban a hozzá kötődő személyes fájdalommal együtt: „Duna partján nem jó elaludni, / Mert a Duna ki szokott önteni. / Elviszi a szűröm, szűröm a subámat, / Mivel takarom be a babámat?” (Barsi Ernő, Györladamér, Győr-Moson-Sopron m.); „A vitnyédi falu végén fol a víz, / A lányokat mind elvitte az árvíz. / Kilenc nappal, kilenc ijjel halásztam, / Könnyeimtől még a vizet sem láttam.” (Barsi Ernő, Vitnyéd, Győr-Moson-Sopron m.) Győr a folyók városa, és mint a népdalok is említik, sajnos az árvíz többször sújtotta (1883, 1954, 1965, 2013).²³ A ma már Györhöz csatolt Gyirmóton gyűjtött népdal is ennek emlékét őrzi: „A gyirmóti magas torony nem látszik, / Körös körül Rába vize hullámzik. / Rába vize ereszd el az utamat, hadd öleljem a kedves galambomat.” (Halmos László, Gyirmót, Győr-Moson-Sopron m.) A népdal nemcsak azt őrizte meg, hogy a magas torony, a templom tetejéig ért a víz, hanem azt is, hogy korábban a Rába folyt ott, nem a Marcal. „Amikor a Rábát a szabályozás kapcsán hosszabb szakaszon új mederbe terelték, a folyó ősi medrének Gyirmót és Győr közötti 10 km-es szakaszát a Marcal »örökölte«.”²⁴

A helyivé, „mienké” alakítás, vagyis a lokalizálás is jellemző a vizeinkről szóló népdalokra, amely a variálódás egyik módszereként növeli a változatok számát. Természetes, hogy az adott területen folyó víz neve kerül így bele a szövegbe: „Zavaros a Cuha vize, nem tiszta, / Ráhajtom az ürüfókám, nem issza...” (Békefi Antal, Aklipusza, Veszprém m.); „Zavaros a Nyárad vize...” (Lancendorfer Zsuzsanna, Nyáradgálfalva, Nyárad m.); „Debreccennek van egy vize, / Kinek Hortobágy a neve. / Arra van egy kőhid rakva, / Kilenc lyukra van állítva.” (Ecsedy-Bognár, Hortobágy)

A víz mint őselem a népdalainkban mint szimbólum is megtalálható.²⁵ Demény István Pál szerint a szimbólumnak nincs „pontosan körülhatárolt jelentése, inkább sejtet, hangulatot kelt...”²⁶ A hangulatkeltésre pedig a népdalok kiváló lehetőséget nyújtanak. Azt is megjegyzi, hogy: „jelentése sokszor általánosabb, esetleg változhat is”, tehát mellékjelentéssel is bír.²⁷

A víz, a folyó gyakran a bánat jelképe²⁸ a népdalokban: „Árva vagyok, nincs gyámolóm, / Még a vizet is gyászolom...” (Imets Dénes, Csikmenaság); „Túl a vizen mandulafa virágzik, / Mandulája vízbe esik, elázik. / Az én életem fájáról is lehullott / Az a virág, amely szépen virított.” (Kodály Zoltán, Kászonimpér, Csik m.); „Tisza partján elaludtam, / Jaj de szomorút álmodtam. / Megálmodtam azt az egyet, / Babám nem leszek a tied.” (Barsi

22 Timaffy László: Rábaköz és Hanság, Novodat Kiadó, Győr, 1991. 211.

23 Petz Aladár a győri Szentháromság közkórházról szóló könyvében írja, hogy a betegek a Rába áradásakor, nem tudtak leszállni az ágyaikról, amíg el nem vonult a víz a kórtermekből, ezért is sürgeti az új kórház építését máshol. Dr. Petz Aladár: Győr szabad királyi város Szentháromság közkórházának multja és jelene. (1749–1928). Győregyházmegyei Alap Nyomdaműintézete, Győr, 1929.

24 Somfai Attila: Folyóvizek és urbanisztika a történeti és a mai Győr példáján. Honismeret, 2018. XLVI. évf. 3. szám 63., valamint lásd még Pájer Imre: Rábaköz népének védekezése az áradások ellen (1870–1889). Rábaközi Művelődési Egyesület, Csorna, 1990.

25 A legfrissebb folklórszimbólum-monográfiát Tánzos Vilmos készítette el 2007-ben.

26 Demény István Pál: Széles vízen keskeny palló. Magyar és összehasonlító folklórtanulmányok. Csíkszereda, 2002. 67–68.

27 Lásd Küllös Imola ez irányú kutatását és tanulmányát: Küllös i. m. 2012.

28 Küllös Imola is írja tanulmányában, hogy a magyar verses népköltészetben a természetes vizek (folyó, forrás, tó és tenger) általában negatív konnotációjúak, valamint a víz és vízpart is bánatot, veszélyt, félelmet, halált jelez. Lásd: Uo. 544.

Ernő, Sály, Borsod m.) Nem véletlen, hogy a szél is a víz felől fúj a már említett szigetközi népdalban: „*Fújdogál a szél / az Öreg-Duna felől, / Elszakadtam régen / A szeretőm mellől.*” (Timaffy László, Cikolasziget, Győr-Moson-Sopron m.) Szerelmi bánat is kapcsolódhat a vízhez: „*Látod édesanyám, látod édesanyám, mért szültél a világra? / Inkább dobtál volna, inkább dobtál volna a zavaros Tiszába. / Tisza vize elvitt volna jeges Dunába, / Hogy ne lettem volna, bár ne lettem volna senki megunt babája.*” (Közismert) Küllös Imola szerint „A vízből ivás gyakran nemcsak érzelmi, hanem testi elváltozás – a női másállapot – előidézője is lehet.”²⁹ Erre példaként eszünkbe juthat az ismert erdélyi népdal: „*Magyarózdi torony alatt, galambom, / Folyik a szerelem patak, galambom. / Aki abból csuhaj vizet iszik, / Babájától elbúcsúzik galambom.*”

„A víz (folyóvíz, tó) népdalainkban, sőt, díszítőművészetünkben is általában a bánat jelképe [...] gyakran fejezi ki hullámos, folyó-motívummal népünk a bánatot”³⁰ – írja Barsi Ernő. A bakonyi Tóth József faragópásztor dobozfedelén is ilyen motívum van, amely a Szedri báró ballada egyik jelenetét veszi körül,³¹ de a körösfői templomban látható, háborúban elesettek névsora is ilyen fekete írásos hímezés keretben olvasható. A vízfolyás mint népművészeti motívum a rábaközi hímezéseken is megtalálható.

Érthető, hogy katonadalaink is sokszor kezdődnek a bánat jelképével, a vízzel, amelyen úszik az a hajó, ami elvitte a legényeket a háborúba: „*Lassú Duna vízen gyorsan úszik a hajó, / Barna legény, szíved mért oly szomorú? / Hogyne volnék, parancsnok úr, ilyen szomorú? / Most is arra visznek, merre dörög az ágyú.*” (Barsi Ernő, Vének, Győr-Moson-Sopron m.); „*Fehér habja vagyon a Dunának, / Kedves fija voltam az édesanyámnak. / Mégis besoroztak katonának...*” (Bartók Béla, Felsőnyék, Tolna m.); vagy „*Túl a Dunán, mandulafa tövébe, / Sír a kislány édesanyja ölébe. / Ne sírj, lányom, katona a szeretőd, / Gyöngye vagy még, várhatsz három esztendőt.*” (Barsi Ernő, Kisbodak, Győr-Moson-Sopron m.) Még átok formulával is találkozunk szövegeinkben: „*Dráva foló, Dráva vize apadj ki, / De sok magyar anya könnyét csaltad ki.*” (Barsi Ernő, Csorna, Győr-Moson-Sopron m.)

A tóban fürdés mint motívum is gyakran a szomorúságot jelenti: „*Sej, haj, Darnózselin megkondult a nagy harang, / Tóban fürdik három fehér vadgalamb. / Három fehér vadgalambnak van párja, / Sej, haj, Darnózselin csak magam vagyok árva.*” (Barsi Ernő, Darnózseli, Győr-Moson-Sopron m.) A gyerekjátékként ismert „*Kis kacska fürdik fekete tóban...*” kezdetű dal is erre példa. Nem véletlen, hogy a tó fekete, hiszen e szín a gyász, a bánat színe. Lengyelország említése a dalban a történelmi emlékre, vélhetően II. Rákóczi Ferenc alakjára utal – véli Barsi Ernő.³²

Népballadáinkban is előfordul a folyó mint a tragikus események helyszíne. Klasszikus balladáink közül az egyik legismertebb az egymástól eltiltott szerelmesek típusú ballada: A két kápolna virág, amelyben az anyagi javak előtérbe állítása, a rangon aluli házasság megtiltása, az anya kegyetlensége vezet a két fiatal halálos tragédiájához, ugyanis az anya fia távollétében megöli, vízbe (tóba) fojtja annak jegyesét, szerelmét.³³ A helyi balladák közül említhetném a valós eseményeken alapuló balesetet megörökítő rábaközi (sobori) balladát: „*Kardos Imre szomorú halála, / Beleesett az Öreg-Rábába. / Beleesett pántlikás kalapja, / Siratja a kedves édesanyja.*” (Horváth Győző, Sobor, Győr-Moson-Sopron m.)³⁴ Az általam

29 Küllös i. m. 2012. 562.

30 Barsi i. m. 2007. 91.

31 Sz. Tóth Teréz: Édesapám, egy bakonyi pásztor élete és művészete. Hazánk Kiadó, Győr, 2013.

32 Barsi i. m. 2007. 90–91.

33 Lásd bővebben: Küllös i. m. 2012.

34 Timaffy i. m. 1991. 217.